

Romanske gravsten i og ved Vokslev kirke

Af Ole Færch

I Vokslev kirke og på kirkegården findes 4 gravsten af stor ælde, nemlig 2 sten i sideskibet, en sten i tårnet og en sten på kirkegården ved flagstangen nordvest for indgangen til tårnet.

Den ene sten i sideskibet er over Laurids Jensen, + 1595, og hans første hustru. Stenen er fundet under gulvet ved restaurering af kirken i 1987 og er opsat på nordvæggen i sideskibet. Den anden sten i sideskibet er over Anders Jensen i Binderup, + 1649, hans hustru Vibeke Hansdatter og nogle børn. Den ligger i gulvet under den vestre stolerække i sideskibet. Begge disse sten er nærmere omtalt i min artikel i Himmerlands og Kjær herreds årbog 2001. Her omtales den romanske sten i tårnet og den romanske sten på kirkegården.

Stenen på kirkegården

Stenen på kirkegården er svagt trapezformet, ca. 168 cm lang, ca. 58 cm bred foroven, ca. 49 cm bred forneden og ca. 11 cm tyk. Sidekanterne er affaset ca. 2-3 cm. Den er udført i lysebrunt granit. Stenen ligger øst - vest med den brede ende mod øst og med fald mod vest stort set svarende til terrænets fald og med oversiden næsten i terræn, således at siderne ikke er synlige. Ved den brede ende, som er placeret mod øst, er placeret en halvcirkelformet granitsten, der formodentlig er en ubrugt vinduesoverligger, og ved de øvrige kanter er anbragt nutidige granitbrosten.

Stenen er meget slidt, formodentlig som følge af at have ligget i kirkegulvet i århundreder, men er naturligvis også slidt af vejr og vind. Placeringen øst - vest tolkes ofte som udtryk for, at der er tale om den oprindelige placering, men det er sikkert ikke tilfældet her.

Udsmykningen lader sig kun ane ved bestemte belysninger sidst på eftermiddagen, når solen kaster lange skygger eller hvis stenen har været fugtig. Langs overkanten anes en meget utydelig inskription, der er tolket som NICOLAVS.¹ Herunder muligvis endnu en tekstlinie på et udsnit af en cirkel. Ordlyden har dog ikke kunnet tolkes. Underside og sidekanterne har det ikke været muligt at få adgang til at se. Det vides således ikke, om den eventuelt er udsmykning her.

Hovedelementet er et langstrakt processionskors udformet som et Georgskors med akse svarende til midteraksen i stenen. Umiddelbar under selve korset ses bæreknoppen, hvorigennem der blev stukket en bærestang for fordeling af vægten på 2 personer, når korset blev båret i procession. Korsets stav afsluttes forneden på en halvcirkel.

Umiddelbart over korset er der 4 stk. ca. 4-5 cm dybe huller med diameter ca. 1 tomme anbragt med lidt forskellig afstand til midteraksen. De 4 huller synes ikke at være oprindelige, men indhugget på et senere tidspunkt, idet de to øverste synes at ødelægge den oprindelige inskription her. Deres funktion er ikke klarlagt. Det øverste blad i korset er gennembrudt af en ca. 2 cm bred fure, som heller ikke synes oprindelig.

Langs korsstaven er på hver side placeret 3 halvcirkler med diameter på ca. 30 cm. En tilsvarende halvcirkel er anbragt under den halvcirkel, som korsets stav står på. Korset skal sikkert symbolisere Jesu kors på Golgata. I de 7 halvcirkler findes udsmykning, med hvad der synes at være forskellige

blomster eller planter. Mellem korsets stav og halvcirklerne anes også udsmykning, der synes at være kors og blomster eller blomsterranker. I et felt synes at være et våbenskjold med et kors.

Alle elementer er dannet med udhuggede konturlinier, hvilket må siges at være en simplere form i forhold til fx udformning som relief, der kræver borthugning af større stenmængder.

Umiddelbart betragtet synes stenen udformet efter en lodret symmetriakse gennem korsets stav. Ved nærmere eftersyn og opmåling konstateres imidlertid, at korset ikke står nøjagtigt i stenens midterakse, men er forskudt ca. 3 cm. Denne forskydning kan måske skyldes at der på et tidspunkt er blevet borthugget et stykke langs denne side. Endvidere konstateres, at korset har en lille hældning i forhold til akse, ligesom halvcirklerne langs korsets stav ikke er lige overfor hinanden.

Stenen er klart en gravsten af romansk type. I sin udformning minder den meget om flere romanske gravsten. Det er fx gravstenen over kong Harald Hen, død 1080, som findes i Dalby klosterkirke i Skåne, gravstenene over prins Buris og Liden Kirsten på Vestervig kirkegård fra o. 1170 og en ligsten over Atto, kannik i Vestervig, død 1217.² Også lokalt findes sten med stor lighed. Det er fx en romansk gravsten indmuret i murværket i tårnet på Løgsted kirke³ Denne sten viser også halvcirkler langs korsets stav, men arrangeret på en anden måde. Dekorationen med blomster kan minde noget om en romansk sten indsat i Sebber kirkes korgavl.⁴

En romansk gravsten fra Tyrstrup kirke, Sdr. Tyrstrup herred, Haderslev amt, har en udformning meget lig stenen ved Vokslev kirke. Her er halvcirklerne dog sinusformede bølge-ranker. Denne sten har også udsmykning på siderne, så det kunne være interessant at få lejlighed til at efterse Vokslev stenen. Også en sten i Vilstrup kirke i Haderslev herred har en tilsvarende udformning med kors og blomsterdekoration.⁵ En sten fra Hunstrup kirke, Hillerslev herred, Thisted amt har samme udformning af kors og bæreknap, men korset hviler her på en trekantformet Golgata høj og der er ingen anden dekoration.⁶

Stenen er efter sin tid meget rigt udsmykket, og det er givetvis et udtryk for, at den gravlagte har været en meget betydningsfuld person. Tidsmæssigt skal stenen vel placeres i perioden fra 1200-1300. Der er givetvis tale om en af kirkens første præster, måske den første, der efter den latinske inskription må have heddet Nicolaus, eller på dansk hr. Niels.

Stenen i tårnet.

Stenen er opsat på tårnets vestvæg umiddelbart til venstre, når man går ind. Den er udført i sortbrun granit og måler 99 cm i højden, er 53 cm bred foroven og 45 cm forneden. Tykkelsen er ca. 14,5 cm. Den er opstillet på en lille muret sokkel udført som liggende rulskifte i gule, nutidige mursten, som ikke passer specielt godt til stenen og tårnrummets ellers hvidkalkede vægge. Den står ca. 5 cm fra tårnets vestvæg. Mellemrummet er udfyldt med mørtel.

Ved alle 4 kanter er udført en profilering, der først starter med en konveks form og herefter går over i en konkav form således, at der dannes en billed- og tekstfelt, som på alle dimensioner er ca. 10 cm mindre end stenens dimensioner.

Stenen synes ikke slidt ved fx at have ligget i et befærdet gangareal. Den har sikkert tidligere dækket over eller været opsat ved en grav inde i kirken. Noget kunne tyde på, at den med den

profilerede kant er tænkt stående eller ophøjet i kirkegulvet. I øverste venstre hjørne af stenen er der slået en skal af i forsiden, og tekst og udsmykning er flere steder beskadiget.

Udformningen af stenen synes inspireret efter et kistelåg med tagryg facon, men har dog ikke længden hertil, som det er tilfældet med stenen på kirkegården. Den synes inspireret af stenen på kirkegården eller et fælles forbillede. Den minder i udformning noget om en sten over præsten Tue, + mellem 1201 og 1209 og kannikken Atte, + 1217, Vestervig kirke.

Langs alle sider af billedfeltet er placeret en tekstlinie, dog er der to linier ved den højre langside. Midt ned ad stenens længdeakse anes en tagryg. Umiddelbart ovenfor det nederste tekstfelt er placeret en stående lilje, hvis midterlinie går over i tagryggen. Liljen forneden ses også på Attos ligsten i Vestervig kirke.⁷

Teksten på stenen kan tydes ved det rigtige sidelys fra tårnrummets sydvindue, dog er der nogen usikkerhed ved de beskadigede områder. Teksten læses i 5 linier, linie 1 fra øverste højre hjørne og nedad, linie 2 langs underkanten, linie 3 op mod overkanten, linie 4 langs overkanten og linie 5 ned langs linie 1, idet teksternes bundlinie hele tiden vender ind mod stenens midte og idet i hvert fald afslutningsbogstavet i 1. og 2. linie er trukket over i den næste linie. Teksten er rimet latin med talrige forkortelser Forkortelserne er angivet i runde parenteser bogstaver og ulæselige, beskadigede eller manglende bogstaver i firkantet parentes.⁸

**QVID SIT H(OM)O ° CENU(M) Q(UI)
D: CARNI
S. G' L[(O)RIA] D ° F(ENUM) MAGNVS [IAM]
(TA)CEO
MORGVUS DIACEO**

I dansk oversættelse⁹:

**HVAD ER MENNESKET
KØD
HVAD ER KØDETS ÆRE HØ
NU TIER MAGNUS
HER LIGGER JEG DØD**

Teksten er udformet med forbillede i den klassiske romerske monumentalskrift med ene store bogstaver, versaler, kaldet majuskelskrift. Bogstavhøjden bliver gradvist større fra den nederste smallere ende af stenen mod den øverste bredere del, og indskriften kan da ikke betegnes som en ren majuskelskrift, som er karakteriseret ved, at alle skrifttegnene er lige høje med top og basis berørende to virkelige eller tænkte, parallelle linier. Tolkningen af de enkelte bogstaver er sket ud fra Danske Indskrifter af Anders Bæksted.¹⁰

Bogstavet C, I, L M, O, R, S, T, V og U er i den klassiske form. Bogstavet D forekommer i to typer, nemlig den klassiske form og en særform, en såkaldt unicalform. Bogstavet A er det klassiske,

forsynet med en vandret stav over toppen. Bogstavet E er udformet som en unicalform, €.
Bogstavet F i F(ENUM) i 3. linie må også betegnes som en unicalform. Bogstavet G forekommer som en udvikling af den klassiske form. Bogstavet H er en unicalform, nærmest svarende til minusklen h. Bogstavet N findes i den klassiske form og en unicalform i ordet Cenu(m) i første linie, der nærmest svarer til minusklen n. Bogstavet Q forekommer som den klassiske form, men med understregen trukket mere ud.

I et enkelt tilfælde i linie 5, forekommer en såkaldt ligatur, en sammenskrivning af bogstaverne O og R. Som interpunktion – adskillelse mellem ord – ses efter HO(MO) en lille cirkel, foran CARNI i 3 linie et kolontegn, efter CARNIS et punktum, over G-et i Gloria en apostrof, der vel antyder undladelsen af bogstavet O og foran F-et i F(ENUM) en lille cirkel.

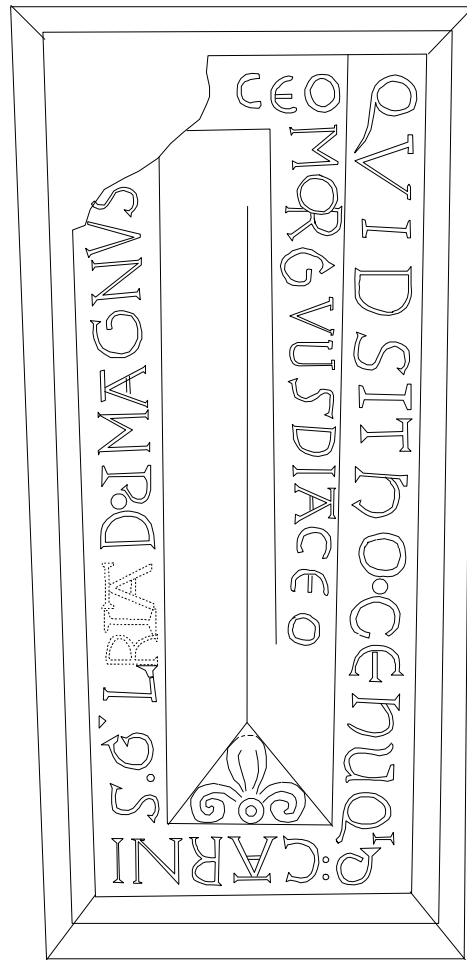
Bogstaver er de fleste steder pyntede med små sporer ved top og fod, karakteristisk for den såkaldte gotiske majuskel, der i det 14. århundrede udvikledes fra den klassiske romerske majuskel, en udvikling der også førte til, at skikken med rene majuskelindskrifter var vigende fra o. 1350 og ophørte omkring 1400.

Stenen er klart en gravsten over en af kirkens første præster. Med hensyn til stenens datering kendes præsten Ritgert Henriksen i Vokslev fra de skriftlige kilder fra 26.3.1380 – 5.6.1426 og hans efterfølger, hr. Lokke nævnes i perioden 1436 – 1456. Stenen synes klart at ligge før deres tid. Ud fra dette og i øvrigt ud fra udformning og tekst skal stenen da formodentlig tidsfæstes til o. 1300-1380. Efter indskriften må det være det være en gravsten over præsten hr. Magnus.

Afslutning

De romanske gravsten i og ved Vokslev kirke er enestående monumenter fra en svunden tid. Sikkert er de over to af kirkens hidtil ukendte præster, hr. Niels og hr. Magnus. Stenen i tårnet har en udmærket placering, men det ville være smukt, hvis den lille gulstenssokkel, den er opstillet på var hvidkalket som det øvrige interiør i tårnet. Stenen på kirkegården er meget udsat for vejrliget og med tiden vil inskriptionen sikkert forsvinde. Et ønske for stenens fremtid må derfor være, at også den ved lejlighed blev placeret på et passende sted i kirken, fx i tårnet, sådan at den var bedre sikret for eftertiden.

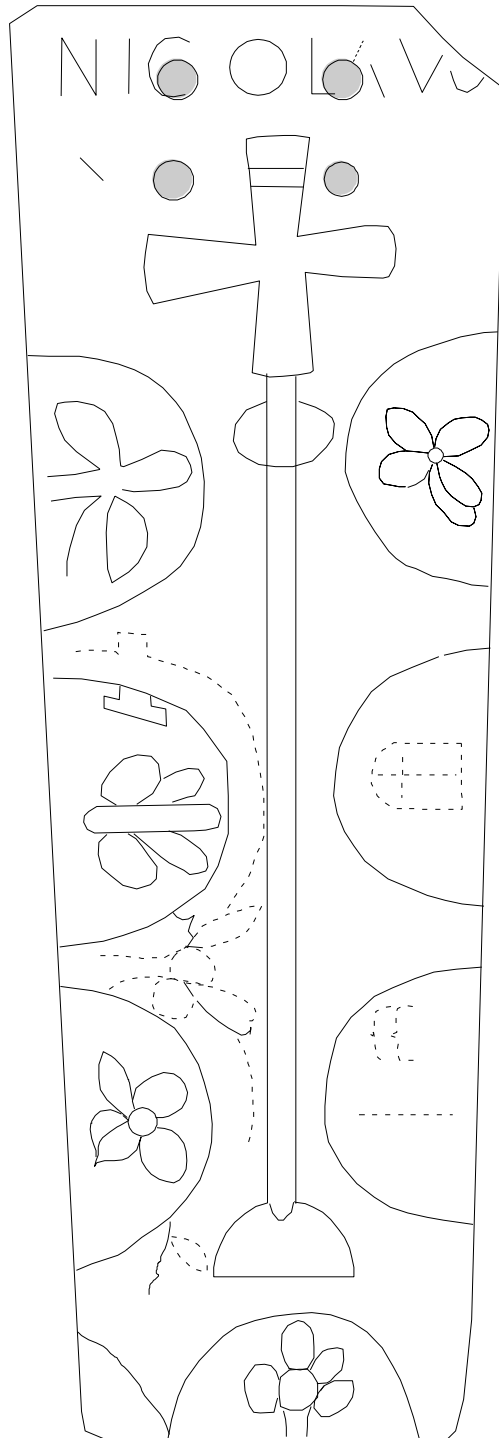
Stenen i tårnet

Tværsnit

Stenen på kirkegården

Tværsnit

Stenen i våbenhuset

Stenen på kirkegården

Noter:

-
- ¹ Trap Danmark, 1960, s. 1074 angiver en majuskelindskrift, måske NICOLAUS.
- ² A. Fabritius, Illustreret Danmarkshistorie bd. I.
- ³ De Danske kirker, Himmerland s.140, G.E.C. Gad.
- ⁴ De Danske kirker, Himmerland, s. 176, G.E.C. Gad.
- ⁵ Danmarks Kirker, Haderslev amt, Nationalmuseet.
- ⁶ Danmarks Kirker, Thisted amt, Nationalmuseet.
- ⁷ A. Fabritius, Illustreret Danmarkshistorie bd. I, s. 300.
- ⁸ Tolkningen er delvist baseret på Nationalmuseet tydning fra en besigtigelse i 1932.
- ⁹ Efter Trap Danmark, Aalborg amt s. 1072
- ¹⁰ Anders Bæksted, Danske Indskrifter. En indledning til studiet af dansk epigrafi, København 1968.